

Sygn. akt I CSKP 89/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 maja 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Marta Romańska
SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa A. sp. z o.o. sp.k. w W.
przeciwko I. W. i T. W.
przy udziale Prokuratora Prokuratury Okręgowej w W.
o ustanowienie rozdzielności majątkowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 12 maja 2021 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Okręgowego w W.
z dnia 11 grudnia 2018 r., sygn. akt IV Ca (...),

- 1) oddala skargę kasacyjną,**
- 2) zasądza od powoda na rzecz pozwanych koszty postępowania kasacyjnego w kwocie 180 (sto osiemdziesiąt) zł.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 18 grudnia 2017 r. Sąd Rejonowy oddalił powództwo A. sp. z o. o. sp. k. przeciwko T. W. i I. W. o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Pismem z dnia 9 lipca 2013 r. Prokurator zgłosił przystąpienie do tego postępowania.

Sąd Rejonowy ustalił, że nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z dnia 21 października 2011 r. w sprawie VII GNc (...), Sąd Okręgowy w B. nakazał pozwanemu T. W., aby zapłacił powodowi A. A. K. spółce jawnej kwotę 108.000 zł. z ustawowymi odsetkami w stosunku rocznym od dnia 1 lipca 2011 r. do dnia zapłaty oraz koszty procesu w wysokości 4.967 zł. w terminie dwóch tygodni od dnia doręczenia nakazu albo wniósł w tym terminie sprzeciw. Strona powodowa powstała w wyniku przekształcenia A. A. K. spółki jawnej; zajmuje się nabywaniem wierzytelności. Pozwani zawarli związek małżeński w dniu 28 sierpnia 1982 r. i pozostają w ustroju wspólności ustawowej małżeńskiej. W skład ich wspólnego majątku wchodzi nieruchomość położona w W. przy ul. C. nr (...), do której strona powodowa skierowała egzekucję świadczenia objętego opisanym wyżej prawomocnym nakazem zapłaty, umorzoną przez komornika wskutek nieprzedstawienia przez wierzyciela tytułu wykonawczego przeciwko pozwanej jako małżonce dłużnika. Sąd ustalił ponadto, że w dniu 24 kwietnia 1998 r. miasto W. zawarło ze Spółdzielnią K. umowę dzierżawy bliżej opisanego gruntu stanowiącego własność Gminy C. na okres 30 lat, poczynając od dnia 1 maja 1998 roku z zastrzeżeniem, że grunt będzie przeznaczony pod urządzenie i tymczasowe prowadzenie targowiska przy ul. T. i ul. Z.. W dniu 8 stycznia 2001 r. Zarząd Dzielnicy (...) Gminy C. wypowiedział Spółdzielni K. umowę dzierżawy bez zachowania okresu wypowiedzenia ze względu na istniejące zaległości płatnicze. Mimo skutecznego wypowiedzenia umowy dzierżawy, Spółdzielnia K. złożyła w 2008 r. wniosek o dokonanie wpisu na jej rzecz prawa dzierżawy opisaną wyżej nieruchomość do prowadzonej dla niej księgi wieczystej, który został uwzględniony. Postanowienie sądu wieczystoksięgowego o wpisie stało się prawomocne wobec niezłożenia przez Miasto W. skutecznej apelacji. W oparciu o to ujawnione prawo dzierżawy, Spółdzielnia K. wniosła przeciwko kilkudziesięciu

kupcom pozwy o zapłatę za bezumowne korzystanie ze wskazanej nieruchomości za okres 10 lat., a następnie zbyła wierzytelności z tego tytułu na rzecz powodowej Spółki. Prawomocny nakaz zapłaty z dnia 21 października 2011 r. w sprawie VII GNc (...), dotyczy zasądzenia od pozwanego wierzytelności z tytułu czynszu za okres od dnia 1 października 2000 r. do dnia 30 września 2010 r., przysługującej Spółdzielni K., a następnie przelanej na rzecz powoda. Pozwani kwestionowali tę wierzytelność podnosząc, że pozwany T. W. nie prowadził działalności gospodarczej na targowisku przy ul. T. i ul. Z., a ponadto Spółdzielnia K. nie przysługiwało prawo dzierżawy tego terenu, stanowiące podstawę wywodzenia przeciwko kupcom roszczeń o zapłatę za bezumowne korzystanie z nieruchomości, zbytych następnie na rzecz powoda. Pozwany T. W. nigdy nie wykonywał działalności gospodarczej na terenie targowiska, a w okresie od dnia 15 marca 2004 r. do dnia 12 sierpnia 2010 r. oraz w okresie po dniu 30 września 2010 r. prowadzona przez niego działalność gospodarcza pozostawała zawieszona. Sąd stwierdził, że nie ma jakichkolwiek dowodów potwierdzających korzystanie przez pozwanego z opisanej nieruchomości w okresie od dnia 1 października 2000 r. do dnia 30 września 2010 r. W dniu 18 sierpnia 2010 r. pozwany zawarł ze Stowarzyszeniem K. umowę poddzierżawy gruntu na terenie bazaru o powierzchni 4 m² na okres od dnia 1 sierpnia 2010 r. do dnia 31 grudnia 2010 r., ale następnie dokonał jej wypowiedzenia ze względu na niezapewnienie wiaty oznaczonej nr (...), a tym samym warunków do prowadzenia działalności.

Według dalszych ustaleń Sądu pierwszej instancji, pozwany choruje na cukrzycę drugiego stopnia i niewydolność krążeniową, przebył udar mózgu oraz trzy ukryte zawały serca, cierpi ponadto na przepuklinę kręgosłupa szyjnego; otrzymuje rentę w kwocie 560 zł, z której komornik potrąca kwotę 80 zł. Pozwani zamieszkują wspólnie w stanowiącym ich własność domu przy ul. C. nr (...) w W., o powierzchni 120 m², wybudowanym w 1995 r. i wymagającym generalnego remontu. Na dochody pozwanych, składa się renta pozwanego oraz kwota 1500 zł z tytułu wynajmowania części domu pracownikom budowlanym; w celu uzyskania środków na pokrycie kosztów utrzymania i kupno lekarstw, pozwani małżonkowie zbierają i sprzedają surowce wtórne. Pozwana I. W. cierpi na chorobę nowotworową. Pozwani przeznaczają większość środków finansowych na koszty

leczenia; od wielu lat borykają się z licznymi postępowaniami sądowymi związanymi z przypisywaną pozwanemu wierzytelnością wobec strony powodowej. Pozwany nie wniósł sprzeciwu od opisanego wyżej upominawczego nakazu zapłaty Sądu Okręgowego w B. z dnia 21 października 2011 r. w sprawie VII GNc (...) ze względu na stan zdrowia (udar mózgu) oraz zapewnienia pełnomocnika powoda, że cofnie pozew. T. W. ma wykształcenie podstawowe i jest osobą nieporadną w zakresie samodzielnego prowadzenia spraw urzędowych. W 2012 r. pełnomocnik pozwanego podjął czynności zmierzające do zaskarżenia przedmiotowego nakazu zapłaty z wnioskiem o przywrócenie terminu, lecz nie przyniosły one skutku. Sąd Okręgowy w B. odrzucił także skargę o wznowienie postępowania zakończonego wydaniem przedmiotowego nakazu zapłaty. Strona powodowa wносиła pozwy o zapłatę także przeciwko innym kupcom, znajdującym się w podobnej, co pozwany T. W., sytuacji; część tych powództw sądy oddaliły.

Opierając się na przytoczonych okolicznościach, Sąd Rejonowy uznał, że powództwo nie zasługiwało na uwzględnienie ze względu na jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego (art.5 k.c.). Stwierdził, że jedynym sposobem szybkiego zaspokojenia wierzytelności powoda jest egzekucja z nieruchomości stanowiącej jedyny składnik wspólnego majątku małżonków, zaś w razie sprzedaży domu, pozwanym, osobom starszym i schorowanym, grozi bezdomność. Podniósł także, że podstawa faktyczna i prawna roszczenia strony powodowej wobec pozwanego T. W. o zapłatę, mimo istnienia prawomocnego nakazu zapłaty z dnia 21 października 2011 r. w sprawie VII GNc (...), jest wysoce wątpliwa. Nabywając wierzytelności Spółdzielni K. wobec kupców, w tym wobec pozwanego, powód jako profesjonalista powinien mieć tego świadomość, tym bardziej wobec licznych wyroków oddalających powództwa spółki wniesione przeciwko innym kupcom, znajdującym się w podobnej, co pozwany T. W., sytuacji. Sąd Rejonowy podkreślił dalej, że uwzględnienie powództwa wywołałoby tragiczne skutki dla pozwanych, pozostając w sprzeczności z zasadami moralnymi nakazującymi kierowanie się dobrem i sprawiedliwością oraz życzliwością wobec ludzi. Pozwani padli ofiarą oszustwa oraz próby wzbogacenia się, stąd Sąd pierwszej instancji na podstawie art. 5 k.c. i art. 52 § 1a k.r.o. *a contrario* oddalił powództwo.

Wyrokiem z dnia 11 grudnia 2018 r. Sąd Okręgowy w W. oddalił apelację powoda od tego orzeczenia, dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej powód zaskarżając wyrok Sądu drugiej instancji w całości, zarzucił naruszenie art. 365 § 1 k.p.c. i art. 366 k.p.c., naruszenie art. 5 k.c. w zw. z art. 52 § 1a k.r.o. oraz naruszenie art. 52 § 1a k.r.o. Formułując te podstawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w W.. do ponownego rozpoznania

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Nie doszło do naruszenia art. 365 § 1 k.p.c. i art. 366 k.p.c. w sposób wskazany w skardze kasacyjnej, albowiem z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika, aby Sąd Okręgowy kwestionował treść i moc wiążącą prawomocnego nakazu zapłaty Sądu Okręgowego w B. z dnia 21 października 2011 r. w sprawie VII GNc (...), a zatem tytułu wykonawczego, stwierdzającego wierzytelność powoda wobec pozwanego. Sąd drugiej instancji wyraźnie bowiem stwierdził, że w sprawie nie chodzi o to, czy ta wierzytelność istnieje, lecz o to, czy wystąpiły przesłanki do zastosowania w tej sprawie art. 5 k.c. Przedstawienie przez Sąd drugiej instancji wątpliwości dotyczących wierzytelności objętych przedmiotowym nakazem zapłaty, okoliczności towarzyszących jego wydaniu i uprawomocnieniu się, przyczyn niezłożenia przez pozwanego T. W. sprzeciwu od tego nakazu, a także działań podejmowanych w celu jego wzruszenia, nie miało na celu kwestionowania prawomocności i mocy wiążącej nakazu zapłaty, lecz podbudowanie argumentacji Sądu, służącej wykazaniu sprzeczności dochodzonego roszczenia z zasadami współżycia społecznego.

Stosownie do art. 52 § 1a k.r.o, ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej może żądać także wierzyciel jednego z małżonków, jeżeli uprawdopodobni, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków. W wyroku z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 387/13, Sąd Najwyższy sformułował trafny pogląd, podzielany przez Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną, że nie jest wyłączone oddalenie - na podstawie art. 5 k.c. -

powództwa wierzyciela jednego z małżonków o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej między małżonkami.

W uzasadnieniu tego orzeczenia Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że modyfikacja przewidzianych w art. 41 § 1 k.r.o. zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków, wprowadzona z dniem 20 stycznia 2005 r. przez ustawę z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691), spowodowała w praktyce trudności w uzyskaniu przez wierzycieli tylko jednego z małżonków zaspokojenia należności od dłużników pozostających w związku małżeńskim i podlegających ustrojowi wspólności majątkowej. Szczególnie silnie trudności te ujawniły się w odniesieniu do wierzytelności alimentacyjnych. Dodanie § 1a w art. 52 k.r.o. było reakcją na te trudności i próbą wyważenia na nowo interesów małżonków oraz ich wierzycieli. Dodany przepis został przejęty w toku prac nad obywatelskim projektem ustawy - Fundusz Alimentacyjny (Sejm V kadencji, druk nr 176) i poselskim projektem ustawy o funduszu alimentacyjnym (Sejm V kadencji, druk nr 1393) z rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy - Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Sejm V kadencji, druk nr 1166). W piśmiennictwie na tle art. 52 § 1 k.r.o. zostało wyrażone zapatrywanie, że w przypadkach dochodzenia przez małżonka z ważnych powodów przeciwko współmałżonkowi żądania ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej art. 5 k.c. nie ma zastosowania, ponieważ ocena tego żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, w szczególności w aspekcie winy powoda oraz ochrony rodziny i pozwanego małżonka, powinna być dokonywana już w ramach ustalania istnienia ważnej przyczyny uzasadniającej to żądanie. Zapatrywanie to jednak nie przekonuje, a opowiedzenie się za nim oznaczałoby powrót do poddanych trafnej krytyce podejmowanych dawniej prób włączenia do pojęcia "ważnych powodów" czynników niewspółmiernych, mających w ramach tego pojęcia kluczowe znaczenie elementów majątkowych, ale całkowicie od nich różnych elementów ze sfery stosunków osobistych (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 1997 r., III CKN 51/97, i z dnia 11 grudnia 2008 r., II CSK 371/08). Zasadnie zatem w orzecznictwie dopuszcza się wyjątkowo uwzględnienie winy małżonka - powoda oraz takich wartości, jak dobro rodziny oraz dobro pozwanego małżonka, w ramach

oceny dochodzonego żądania z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, do których odsyła art. 5 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2003 r., II CKN 78/01, "Izba Cywilna" 2004, nr 3, s. 36). Tym bardziej należy dopuścić, w drodze wyjątku, w szczególnie uzasadnionych wypadkach, możliwość zastosowania przewidzianej w art. 5 k.c. konstrukcji nadużycia prawa w sprawach, w których wierzyciel jednego z małżonków dochodzi na podstawie art. 52 § 1a k.r.o. ustanowienia rozdzielności majątkowej między pozwanymi małżonkami. Zgodnie z art. 5 k.c., nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współżycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta z ochrony. Przewidziane w tym przepisie pojęcie „zasady współżycia społecznego” stanowi najbardziej ogólną i pojemną klauzulę generalną, odwołującą się do poglądów dotyczących prawidłowego postępowania ludzi wobec siebie, nakazującą uwzględniać reguły moralne i obyczajowe, uznawane przez ogół rozsądnie myślących i uczciwych obywateli za dobre, słuszne i właściwe w relacjach międzyludzkich we wszystkich obszarach życia społecznego, a zatem w życiu rodzinnym, sferze prywatnej i publicznej, w tym gospodarczej. Klauzula ta wyraża idee słuszności w prawie i wolności ludzi oraz odwołuje się do powszechnie aprobowanych wartości w kulturze naszego społeczeństwa, wskazując na podstawowe zasady etycznego i uczciwego zachowania, których przestrzeganie spotyka się z pozytywną oceną, zaś naruszanie z reakcją negatywną. Przenosząc te ogólne rozważania na grunt okoliczności rozpatrywanej sprawy, należy podzielić ocenę Sądów obu instancji, że w tej sprawie wystąpiły przesłanki do zakwalifikowania żądania strony powodowej jako zachowania stanowiącego nadużycie prawa w rozumieniu art. 5 k.c. ze względu na jego sprzeczność z zasadami współżycia społecznego. Pozwani są ludźmi starszymi, schorowanymi, w istocie ubogimi, utrzymującymi się z trudem z niewielkich dochodów. Uwzględnienie powództwa, ustanowienie rozdzielności majątkowej i skierowanie egzekucji do jedyne go składnika ich majątku wspólnego, naraziłoby ich na realne niebezpieczeństwo bezdomności, czemu sprzeciwiają się względy humanitarne. Nie bez znaczenia pozostają także przedstawione przez Sąd Okręgowy wątpliwości co do uczciwości postępowania Spółdzielni K. wobec

kupców, w tym pozwanego oraz co do zasadności wierzytelności przelanych przez tę Spółdzielnię na rzecz powodowej Spółki w świetle następczych zdarzeń, w tym licznych spraw sądowych, znanych powodowi.

W tym stanie rzeczy, orzeczono, jak w sentencji (art.398¹⁴ k.p.c.).

ke